

a világszabadság nem üres szóvirág, hanem kézzelfogható valóság volt az idő tájt. Elég, ha az európai forradalmak egymást erősítő hatására gondolunk, vagy arra az eléggé nem hangoztatható tényre, hogy a magyar oldalon a Habsburg - elnyomás ellen több mint tucatnyi náció tagjai harcoltak önkéntesként és szinte lelkesedéből.

Az orosz túlerő beavatkozása nyomán bekövetkezett augusztusi, világos fegyverletételt követően Haynau, a császári tábornagy az egész birodalom számára elrettentő példát kívánt statuálni. Pontosan egy évvel azután, hogy a bécsi nép a gyűlölt Latour hadügyminisztert felakasztotta; 1849. október 6-án a pszichopata Haynau megtorlasként kivégeztette gróf Batthyány Lajos miniszterelnököt és azon magyar tábornokokat, akik egykor a császár és király hadseregében szolgáltak. A tizenhárom aradi vértanú személye önmagában is az imént említett néptestvérség bizonyítéka: a magyarok mellett német, osztrák, horvát, szerb és örmény hősök áldozták életüket nemzeti függetlenségünkért, mindannyiunk szabadságáért

Eleméri és ittebei Kiss Ernő honvédtábornok, akinek síremlékét, az imént megkoszorúztuk Eleméren - s ne feledjük: Lázár Vilmos is - Erdélyből származó s a Temesi Bánságban gyökeret vert magyarörmény volt. Kettős identitásuk máig ható példája annak, hogy amennyiben a befogadó közeg kellőképp türelmes, s a többnemzetiségű lakosság széles tömegei elé vállalható célokat állít, önfeladás nélkül, hosszú távon összeegyeztethető az állampolgári lojalitás, sőt hazafiság a kisebbségi öntudattal.

Tisztelegjünk tehát az ő emlékükhöz s valamennyi százötven év előtti vértanunk emléke előtt. Bármily válságos időkben erősen hinnünk kell, hogy áldozatuk nem volt hiábavaló.

Székely András Bertalan

(Elhangzott 1999. október 6-án, a délvidéki Nagybecskereken, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület székházában, az aradi vértanúkra való ünnepi megemlékezés részeként)

*****

Dr. Gajzágó Aladár

Az Únió születése

(a folytatásban közölt tanulmány befejező része)

"Erdély mindazon törvényei, melyek az erdélyi területen és a korábban úgynevezett magyarországi részeken a bevett vallásfelekezettek, egyházak és egyházi hatóságok vallásgyakorlati s önkormányzati szabadságát, jogegyenlőségét, egymás közti viszonyait, s illetőleg hatáskörét biztosítják, nemcsak sértetlenül fenntartatnak, hanem egyszersmind a görög és örménykatolikus, és a keleti-görög szertartású egyházakra is kiterjesztetnek."

Gajzágó Salamon felkérte azokat a képviselőket, akik Magyarország és Erdély egyesülésének részletes szabályozásáról szóló törvényjavaslatot, amit háromszor olvastak fel, végleg elfogadják, helyükön felállva adjanak erről bizonyosságot.

Ez megtörtént. Ezt igazolja az ülés jegyzőkönyve:

„248. szám. (CXXVIII. Ülés, 557. Jegyzőkönyvi pont)

Kivonat a képviselőháznak 1868-ik évi december hó 2-án tartott CCCXXXI. ülése jegyzőkönyvéből.

A folytatólagosan megnyitott ülésben napirend szerint Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályozásáról szóló törvényjavaslat végmegszavazás alá bocsátatnám a ház többsége által a tegnapi napon elfogadott módosítások szerint szerkesztett s egész

terjedelmében beolvasott törvényjavaslat, annak a felsőházhoz leendő átvitelére Paiss Andor, jegyző bízott meg.

Jegyzette és kiadta

gróf Ráday László s.k., a képviselőház jegyzője."

Az únióval kapcsolatosan három eseményt tartalmaz a főrendiházi napló.

Az első azt rögzíti, hogy Paiss Andor képviselőházi jegyző átadta az elnöknek „Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályozásáról” szóló, képviselőház által elfogadott törvényjavaslatot felolvasás és alkotmányszerű hozzájárulás végett.

Az átnyújtott jegyzőkönyvi kivonatot Sztáray Antal gróf, jegyző olvasta fel. A második az elnök szavait rögzíti:

„A mellékelt törvényjavaslatot úgy hiszem, felolvasottnak tekintik a méltóságos főrendek. Egyúttal, úgy hiszem, nyomban a közjogi bizottsághoz lehetne e törvényjavaslatot utasítani.”

Gróf Sziráki János megjegyezte: „Miután ezen tárgy igen nagy fontosságú, kérném ezen tárgyat a hármas bizottsághoz utasítani (helyeslés) és az eredeti példányt azonnal kezemhez adni, mert nyomban meg fogjuk a tárgyalást kezdeni.”

A főrendiek CXXX. országos ülésén, 1868. december 4-én Majláth György elnöklete alatt, gróf Festetics György és báró Wenckheim Béla miniszterek jelenlétében foglalkoztak a törvényjavaslattal. Ifj. Ráday Gedeon gróf jegyző felolvasta az alábbi bizottsági jelentést:

„290. szám. Irományok. Főrendiház CXXIX. ülés, 1868. December 4. Majláth György elnöklete alatt

Jelentés a méltóságos főrendek állandó hármas bizottmányának „Magyarország és Erdély egyesülésének részletes szabályozásáról” szóló törvényjavaslat tárgyában.

Erdélynek Magyarországgal egy kormányzat alatti teljes egyesítése végett a képviselőház egy részletes szabályozást készített, melyet a fentebbi című törvényjavaslatban a méltóságos főrendekhez átküldött. Az abban foglalt meghatározások az 1848-ik VII.-ik és ugyanaz évi kolozsvári I. és II. t.c. értelmében, nemkülönben az időközben felmerült viszonyok és körülmények kellő számbavételével vannak megállapítva.

Miért is a kiküldött bizottmány azokat teljes terjedelmében - úgy lényegében, mint szerkezetében - a méltóságos főrendeknek elfogadására ajánlja.

Kelt. Pesten 1868. december 3-án gr. Cziráky János s.k., bizottmányelnök B. Liphay Béla s.k. bizottmányi jegyző"

A törvényjavaslatot a belügyminiszter ajánlotta a főrendek figyelmébe és felsorakoztatta azokat az érveket, amelyek az életbeléptetés mellett szóltak. Megemlítette, hogy az akkori kormány feladata volt a legközelebbi országgyűlésre az egyesülés részletes szabályozására törvényjavaslatot nyújtson be.

Az 1848-ban kiküldött országos bizottság gr. Teleki József vezetésével volt hivatva ennek elősegítése érdekében tevékenykedni. Sikeresen végezte a feladatát. Tevékenységének eredményét az akkori országgyűlés és kormány fel is használta. Az akkori szomorú események miatt a bizottság nem tudta befejezni. Bekövetkezett az az idő, hogy a kormány az únió tökéletes végrehajtása és részletes szabályozása érdekében törvényjavaslatot terjesszen az országgyűlés elé.

A belügyminiszter jól látta, hogy „még igen hosszú ideig fog tartani, hogy az (az únió) véglegesen és akként keresztülvitessék, hogy azon sajtáságos erdélyi viszonyok a magyarországi viszonyokkal tökéletesen asszimiláltassanak akként, hogy mind a közigazgatás, mind az igazságszolgáltatás tekintetében a Magyarországon fennálló

rendsabályok színvonalára emelkedhessenek (helyeslés).”

Gróf Kálnoky Dénes szintén méltatta az eseményt és érzelmeit így fejtette ki:

“Midőn ezen törvényjavaslatot hazafiúi őszinte örömmel üdvözlöm, azt hiszem, nem csak egyéni, hanem a mélt. Főrendek s az egész nemzet örömének adok kifejezést, amely annál bensőbb, kebelbeli érzés, mentől nagyobb a várakozás, melyet ezen egyesülés üdvös eredményében helyez.” Majd így folytatta: „Bizonyos az, ha ezen szomorú korszak nemzetünket egyesülve találja, azon lángoló hazaszeretet, erős kitartás, amelyet ezen korszakban kifejtett, a diadal, a dicsőség és hatalom azon polcára emelendi, amelyen ma Európának legnagyobb, leghatalmasabb nemzetei állanak (helyeslés). De a sors másként határozott...” Végül e szavakkal fejezte be mondandóját: „... szavaimat azon óhajtással zárom be, miszerint a szívben és érzésben soha el nem szakadó s jelenben törvényesen egyesülő magyar nemzet örökké éljen (éljenzés)!” S a törvényjavaslatot elfogadta.

A beszéd után a levezető elnök kérdésére, hogy a főrendek elfogadják-e a törvényjavaslatot a részletes vita alapján, a főrendek felállással jelezték: igen. Ifj. Ráday Gedeon gróf jegyző olvasta fel a törvényjavaslat egyes szakaszait, amelyeket észrevétel nélkül elfogadtak. Végül a főrendek felállással jelezték, hogy a törvényjavaslatot beltartalom és szerkezet tekintetében elfogadták.

Ennek a ténynek a képviselőházzal való közlésére az elnök báró Nyáry Gyula jegyzőt bízta meg. A törvényjavaslattal szó szerint egyező 1868. XLIII. törvényt: „Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályozásáról” az uralkodó december 6-án szentesítette és az országgyűlés két házában december 7-én hirdették ki. Megjelent az Országos Törvénytárban 1868. december 9-én.

A 18 §-ból álló törvényben a 14. §-a Gajzágó Salamon elnöklete alatt Simay Gergely szamosújvári képviselő javaslata alapján ekként szövegez:

„Erdély mindazon törvényei, melyek az erdélyi területen és a korábban úgynevezett magyarországi részekben a bevett vallásfelekezetek, egyházak és egyházi hatóságok vallásgyakorlati s önkormányzati szabadságát, jogegyenlőségét, egymás közti viszonyait, s illetőleg hatókörét biztosítják, nemcsak sértetlenül fenntartatnak, hanem egyszersmind a görög és örménykatolikus, és a keleti-görög szertartású egyházakra is kiterjesztetnek.”

*****

Egy idézet novemberre:

"Ha minden nemzetiség fiai így éreztek és ekkép cselekedtek volna, kiknek Magyarország hont, jogokat, birtokot és védelmet adott s akiket nemzetünk kebelébe fogadott, mint örmény eredetű magyar testvéreink - mi más ábrázata lenne Magyarországnak, mily száma és erkölcsi súlya a magyar nemzetnek, s mi más fokon állana a fejlődésnek ipar, kereskedelem, vagyonosodás és egyetemes nemzeti jólét.

(Jakab Elek történetíró - idézi Szongott Kristóf, Szamosújvár monográfiája, III. kötet, 222-223 old, 1901)

*****

Az itt következő szöveg a *Szemelvények az erdélyi magyarörmény múltból, családi archívumok alapján* című kiállítás megnyitóján hangzott el.

A kiállítás Budapest, 1999. október 18-31 között tartott nyitva.

Tisztelt Látogató!